

'אמר רב קטינא: ספק בכור שנולד בי ישראל, צריך שנים מן השוק להעיד עליו...'. כתבו הפוסקים להוכיח מכאן שספק בכור בזמן הזה אסור להטיל בו מום, ואין אומרים בזה 'ספקא דרבנן לקולא' – שהרי האמוראים הללו בזמן הזה מדברים (ע' בענין זה במובא לעיל לג: וע"ע: שו"ת רבי יוסף מסלוצק נד).

דף לו

'עד מפי עד מהו לעדות בכור? רב אסי אסר...'. אעפ"י שבשאר איסורים שבתורה עד מפי עד כשר – כאן שצריך התר ע"י חכם מומחה או שלשה שאינם מומחים, הרי זה דומה לעדות שנאמרת בבית דין שאין כשר בה עד מפי עד (עפ"י מנחת בכורים. ע"ע באגרות משה אה"ע ח"א מג, ד"ה ועיין בבכורות).
הערת הר"ד ויור שליט"א: לכאורה זה שייך רק לדברי הרא"ש שצריך להעיד בפני המומחה כיצד נעשה המום, אבל מדברי רש"י והרמב"ם משמע שאין צריך לכך, אלא החכם פוסק האם הוא מום קבוע ותו לא. עכ"ד.
אך יתכן כיון שהצריכו שלשה הגם שאינם יודעים ההלכות מעצמם, נתנו לכך גדר דין ומשפט לשאר דברים. ואפשר שכמו כן צריכים ליטב כדי להתיר, כשאר מושב ב"ד – וכדיוק לשון הגמרא להלן לח במעשה דרבי שעון ב"י בן לקוניא: 'שב בני שב'.

'המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש'. הערוך (ערך 'תריסין' והובא במהרש"א) פרש 'בעלי תריסין' כפשוטו, שהיו מלכי יון מפקידים אותם עם מלכי ישראל ונשיאיהם לעזרם וליתן אימתם על הפורץ גדריהן.

לפי הפירוש המקובל שהוא כינוי לנלחמים במלחמתה של תורה, כמוש"כ רש"י, נראה שלכך נקטו 'תריסין' דוקא, על שם ההתרסה איש ברעהו, כמו שדרשו על 'את והב בסופה' שבשעה שדנים הרי הם כאויבים.
וזו לשון רבי אליהו הכהן מאיזמיר בספרו 'שבט מוסר' (לו, מה): 'אמנם כתב האר"י זל"ה ש'על ידי הפלפול בהרמת קול שעושים החכמים – משברים הקליפות, כי האויר מלא קליפות הוא, ומשתברים מקולות הפלפול ומזדככין באויר לפי שהקליפות הן כמסך מבידיל בינינו לשמים. עד כאן.
והנה אעפ"י שלעיני הרואים נראה כמחזיקים במחלוקת, בהיותם נלחמים זה עם זה בהלכה, דעל כן נקראו 'בעלי תריסין' כנודע – לכן לשלול זה בא לומר שאדרבה, מחלוקת זה אינו אלא שלום. וזהו תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם דיקא, לפי שהעולם מלא קליפות מפסיקים מליד השפע, ובקול פלפולם משברים אותם ונמצא שמרבים שלום בעולם'.

'עמד השואל ושאל'. פירוש, השואל הראשון ששאל את ר' יהושע, הוא ר' צדוק (עפ"י רבנו גרשום).
ע' בהגהות ריעב"ץ בסוף המסכת, מש"כ בפירוש מעשה זה.

'אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת...'. – שמותר לשנות כדיבורו מפני השלום. ואף על פי שמצינו לתלמידים החולקים על רבותיהם תמיד, יש להזהר מפני המוסר שלא יחלוק התלמיד עם הרב בענין התלוי בסברה לבד, לכך אמר לו רבי יהושע (בברכות כז) שאין אדם שיחלוק עליו בזה (עפ"י נמוקי יוסף שם).

'נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מום הוא'. רש"י כתב: 'ובלבד שיהו לו עדים שלא הטילו בו'. ואולם הרא"ש כתב שכיון שאנו מאמינים לו שהראהו לחכם, ודאי לא היה החכם מתירו אלמלא העידו בפניו שהמום נפל מאליו.

עוד נחלקו הראשונים האם מדובר כאשר מציין 'חכם פלוני' (רא"ש) או אף בסתם אין חוששים שמשקך (ע' בלשון הרמב"ם ב, יח-ט). ויש מחלקים בין מום מובהק לשאינו מובהק (ערא"ש; יו"ד שיד, ז).

הרמב"ם סתם (בכורות ב, יח) ולא הזכיר שמציין שם החכם י"ל משום שמשמיענו אף בגוונא שאינו 'עביד לאגלווי' נאמן משום שאינו חשוד על שחיתת חוץ, ובמום שאינו מובהק שצריך הַרְאָה לחכם [כמבואר בלשונו שם], אבל במום מובהק שאפשר שלא הראהו לחכם, יתכן ואינו נאמן אם לא מציין שם החכם. [ומש"כ בה"ט 'נתנו לי ישראל במומו' י"ל בישראל מסוים, או אף בסתם ומשום שלא יוכל להשתמט כשיבררו מי נתן לו, משא"כ בחכם ש"ל הראיתי לחכם שהלך למדנה"י]. ואולם בטור יו"ד (שיד, ז), משמע שלהרמב"ם אפילו באומר 'חכם פלוני' צריך עדות שנפל מאליו, וע"ש בפרישה ובב"ה שהעירו על כך.

ואולם מרש"י מוכח שאף כשנאמן על כך שהראהו לחכם צריך עדים שלא הטיל בכוונה, שאין לומר שמדבר רק כשלא אומר שם החכם שאינו ירא לשקר, שא"כ ודאי טעם נאמנותו משום שאינו חשוד לשחוט קדשים בחוץ ומדובר במום שאינו מובהק וא"כ שוב מוכח שאעפ"י שהראה לחכם צריך עדים (ודברי הפרישה שם לא הבנתים).

'קח לי ממי שהוא נאמן או ממי שהוא מעשר'. כבר עמדו המפרשים (ע' במשנת דמאי ד, ה) על משמעות 'נאמן' ו'מי שהוא מעשר'. ויתכן לפרש שה'נאמן' הוא המקבל עליו חברות גם על טהרות, ומשום שמירת טהרה נמנע מליקח מעם הארץ. ו'מי שהוא מעשר' אינו מקפיד אלא על המעשרות, והוא לוקח פירות מע"ה ומעשרם בעצמו (משיעורי הגרי"א שליט"א – עפ"י רש"י).

'קח לי ממי שהוא נאמן... אינו נאמן'. ואף לפי מה שאנו נוקטים שאדם החשוד בדבר, נאמן להעיד עליו לחברו – כאן יתכן שלא נודמן לו נאמן לקנות ממנו או קל לו יותר לקנות ממי שאינו נאמן, וכיון שהדבר נעשה על ידו ויש לו ענין בעדותו, והרי בעינינו נחשב הדבר כהתר – אינו נאמן (ע' כ"ב בש"ך יו"ד קיט סקל"ו לענין גבינה; ערוך השלחן שם מה).

(ע"ב) 'בקטן והגדיל, מהו דתימא לא קים ליה, קמ"ל'. רבנו גרשום פירש, דלא כרש"י, שהמעיד היה קטן בשעת מעשה והיה אמינא שאינו זוכר היטב שזוהו אותו בכור. קמ"ל. בכתובות (כח) מבואר שהאמינו גדולים בהלכות דרבנן להעיד מה שראו בקטן. ואף כאן, כיון שמדין תורה הבכור מותר, וחכמים הם שאסרו, הימננו רבנן בדרבנן.

'דפרם בפומבדיתא הוה ליה בוכרא ויהביה ליה לכהן בלא מומא. אזל שדא ביה מומא... האי הוא דחציף'. כבר הראו הראשונים בכמה מקומות על מעשי מרמה ובדיה שארעו באנשי פומבדיתא. ראה במזוין ביוסף דעת הוריות יב. [כמו כן מצינו שהיו חריפים ומפולפלים. ע' ב"מ לה:].

'הכל נאמנין על מומי מעשר... דאי בעי שדי ביה מומא בכולי עדרא'. משמע שמותר להטיל מום בעדרו לפטור בהמותיו מן המעשר, כשם שמותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם. ואעפ"י שאסור לעשות כן בזמן הבית (כתמורה כד: – הלא משנתנו מדברת בזמן הזה כמו שכתבו ראשונים (בסמוך) להוכיח ממעשה דזכר של רחלים זקן, שלא הקריבוהו.

ועוד, גם בזמן הבית ודאי אינו איסור מדאורייתא כאיסור הטלת מום שהוא איסור תורה בזמן הבית, הלכך אין לחשדו שהטיל בו מום, כי היה יכול לעשות איסור קל יותר. ועוד אפשר שאינו איסור גמור אלא שאינו מנהג חסידים, כעין מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה – כמו שצייד בחזו"א לענין מכירת אוזן הבכור לנכרי (כמובא לעיל ב:).

אמנם, להלן (ג): משמע לכאורה שחכמים אסרו להטיל מום בכל העדר בזמן הזה, משום מהרה יבנה המקדש ולא תימצא בהמה להקרבה. אך אפשר שלא אסרו הדבר באופן פרטי אלא שלא תיקנו לעשות כן כתקנה כללית משום חשש תקלה, אבל הרוצה לעשות עושה (וצ"ע שם בלשון רבנו גרשום).

התרת בכור בחוזה לארץ. 'כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' בכורות ה"ב) בכור שיצא לחוזה לארץ. וכתב הכסף-משנה דכל שכן אם נולד בחו"ל. וע' פ"ג מהל' בכורות ה"ה ובכס"מ שם, דיש סוברים דבכור שנולד בחו"ל להרמב"ם אינו קדוש. ויש ראשונים שנוקטים כן לדינא, או שנוקטים שבחו"ל קדוש רק מדרבנן.

ואולי זו סברת הגאונים שלא כללו בכורות בסדר הלמוד שלהם, כמבואר בהקדמת המאירי, והרי"ף שלא כתב הלכות במסכת בכורות – מפני שרוב המסכת עוסק בבכור בהמה טהורה (ועוד פרק במעשר בהמה), וסברי דאינו נוהג בחו"ל' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

דף לז

'במקום שאין חכם כגון מאן? אמר רב נחמן: כגון אנא.' כגון זה אמר רב נחמן על עצמו בכמה מקומות – ע' סנהדרין ה. שם צח: סוף סוטה.

'... ואף על פי דמקרא צווח 'ההלך זר ולא פוך' – אבל הוא לא בא להלל את עצמו רק להודיע הדין, גדר המומחה והחכם. ולא אמר על אחר – כי לא הגיע לשלימות החכמה אלא הוא. ולא ידעו אחרים ממעלתו גם כן רק הוא עצמו שידע מעלתו שכבר נשתלם במדת הענוה הקודמת, ובטח לבו שמכיר ערכו באמת ולא מגסות הרוח, הודיע שפיר דין החכם והמומחה שהוא דוקא כשיהיה בתכלית השלימות כמותו. וזה על דרך שאמרו (בנדרים סב.) שרי לאודועי באתרא דלא ידעו ליה. והיינו לצורך, כההוא ד'עבדך ירא את ה'...' (מתוך 'ישראל קדושים' עמ' 66. וע' בתשב"ץ ח"א קס; יד דוד סנהדרין ה).

'אין הלכה כרב יוסי. פשיטא, יחיד ורבים הלכה כרבים! מהו דתימא נמוקו עמו, קמ"ל.' משמע מפשט הגמרא שלפי האמת אין הלכה כרבי יוסי כשנחלק עם הרבים אלא שצריך להשמיענו ואינו פשוט. ונחלקו בדבר אמוראים (ע' עירובין מו: מז. ובתוס' שם מו: ובדף פג:), וכן נקטו רוב הראשונים להלכה. ע"ע: תוס' ר"ה לג. ד"ה הא וברשב"א, פנ"י וערוך לנר שם; תוס' תענית כח. רשב"א וש"ר שבועות לה: חולין פ. עירובין יד: רא"ש יבמות פ"ז ד וסוכה פ"א לא; ר"י בן מגאש ב"ב מד; או"ז ח"א תצג; יד מלאכי רל; שדי חמד ה, קטז.

'וכן השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טרפה – מה שאכלו אכלו ומה שלא אכלו הם יחזירו לו את הבשר והוא יחזיר להם את הדמים.' גם כאן כמו ברישא מחזיר את כל הדמים, אף על מה שאכלו [ואפשר שיש לגרוס כן במשנה: 'מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים, ומה שלא אכלו...'] – כברישא], וכמו שכתבו הרמב"ם והרא"ש.

היה מקום לסבור שרק בבכור האסור בהנאה, חייבו את המוכר להחזיר את הדמים במלואם, וכן בטבל ויין נסך, כמובא בבבלי [שהרי גם הטבל אסור בהנאה של כילוי, ונמצא נהנה ע"י אכילתו של זה], אבל טרפה הוא אמינא שעל מה שאכל אין מחזיר הדמים. גם אפשר שבאלו יש לקנסו משום פשיעה, משא"כ בטרפה שאינו תלוי ברשלנותו [שי"ל שמדובר בטרפות שלא היה צריך לבדקם] – ואולם אין הדבר כן, כמו שכתבו הפוסקים. ואפשר שגרסו כן בגוף המשנה כאמור. או למדו כן מדקתני 'וכן' – משמע שהדין שוה בשניהם.